

Ordináré, okuláré.

Valakiről vagy valamiről való nagyon elítélő, megvető véleményünket az *ordináré* jelzővel szoktuk kifejezni. Pl. *ordináré ember* vagy *ordináré módon* (cselekedni). Ez a melléknév DOLw. szerint bajor-osztrák *ordinari* vagy tiroli *ordinâri* átvétele volna. De először is: hogyan honosodhatott volna meg ez a hazai német-ségünk nyelvében ismeretlen bajorországi vagy ausztriai német tájszó a mi nyelvünkben? Mert az természetesen elképzelhetetlen, hogy egy a bajor-osztrák Alpok tájékán utazgató magyar úrnak megtetszett volna, ő is használni kezdte volna, s ő töle lassanként eltanulta volna minden magyar ember. (Egy ehhez hasonló feltevésről l. NNyv. I. 180). De ettől a lehetetlenségtől egészen el is tekintve: hogyan lépett volna e német tájszó szóvégi rövid *i*-je helyébe a mi nyelvünkben hosszú *é*? Mert ilyen hangfejlődésnek legcsekélyebb nyoma sincsen a mi nyelvünk hangtörténetében.

Én azt hiszem, hogy nem ezt a bajor-osztrák tájszót, hanem a hazai német-ségünk körében közhasználatú jelzős *ordinäre* (olv. hosszú *ê*-vel és rövid *ë*-vel) *Person* kifejezést vették át elődeink, csak hogy nem ebben a német alakjában, hanem latinosítva: *ordináré perszóna* alakban. Az ennek jelzőjében észlelhető *ê* > *á* változás a megelőző *o* előreható hasonító hatásának következménye, mint pl. a *boglár*, *bognár*, *fullajtár*, (erd. szász *Haselgert* >) *Házsongárd*, *kalmár*, *kasznár*-féle esetekben is, a szóvégi *ê* > *é* változás pedig tulajdonképpen hanghelyettesítés, melynek az az oka, hogy a mi nyelvünkben többtagú szó végén nem szokott állani rövid *ë*. Vö. pl. (a németből) *bódé*, *csokoládé*, *kálarábé*, *limonádé*, *parádé*, *pomádé*, stb. vagy (a latinból) *N. áperté*, *N. árté*, *kordé* (*Waldapfel*: EPhK LVIII. 189), *roráté*, *okuláré*, stb. (*Beke*: Nyr. LVIII. 109 szerint ezeknek *é* hangja járulékos eredetű volna. De ez a feltevés teljességgel elfogadhatatlan.) Ezen jelzős *ordináré perszóna* kapcsolatból aztán az *ordináré* jelző önálló használatra is kivált, és éppen így a latin *vitrum oculare* 'szemüveg' kapcsolatból is az *okuláré* jelző. Hogy

ez utóbbi önálló használatában főnévi jelentőségű, ennek valószínűleg az az oka, hogy a latinnyelvű kapcsolatban második helyen állott.

Horger Antal.

Das Wort *ordinaré* ‚ordinär, gewöhnlich‘, wurde bisher als Übernahme eines bayr.-öst. *ordinari* erklärt. Dies ist aber unmöglich. Auch wegen des langen *é* am Wortende, aber besonders darum, weil dieses bayr.-öst. Dialektwort in der Spr. des ungarl. Deutschtums unbekannt ist. Richtige Erklärung: Der Ausdruck *ordinäre* (mit langem *é* und kurzem *ë*) *Person* wurde aus der Spr. des ungarl. Deutschtums übernommen, aber in der lateinisierten Form: *ordinaré perszóna* (das *á* ist hier eine Folge der Vokalharmonie, und das *é* Lautsubstit., weil im Ung. am Ende mehrsilbiger Wörter kein kurzes *ë* stehen kann) und aus dieser Verbind. wurde dann *ordinaré* ‚ordinär‘ später auch selbstständig und in anderen Verbindungen gebraucht. Ein ähnlicher Fall: aus lat. *vitrum oculare* ‚Augenglas‘ wurde *okularé* verselbstständigt, aber, da es an zweiter Stelle stand, als Hauptwort mit der Bedeutung ‚Augenglas‘.
